ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ

ਫਰਵਰੀ 2011

Courtesy : ratedesi.com

ਆਨਰੇਰੀ ਸੰਪਾਦਕ
ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ

ਮੁੱਲ 15/-

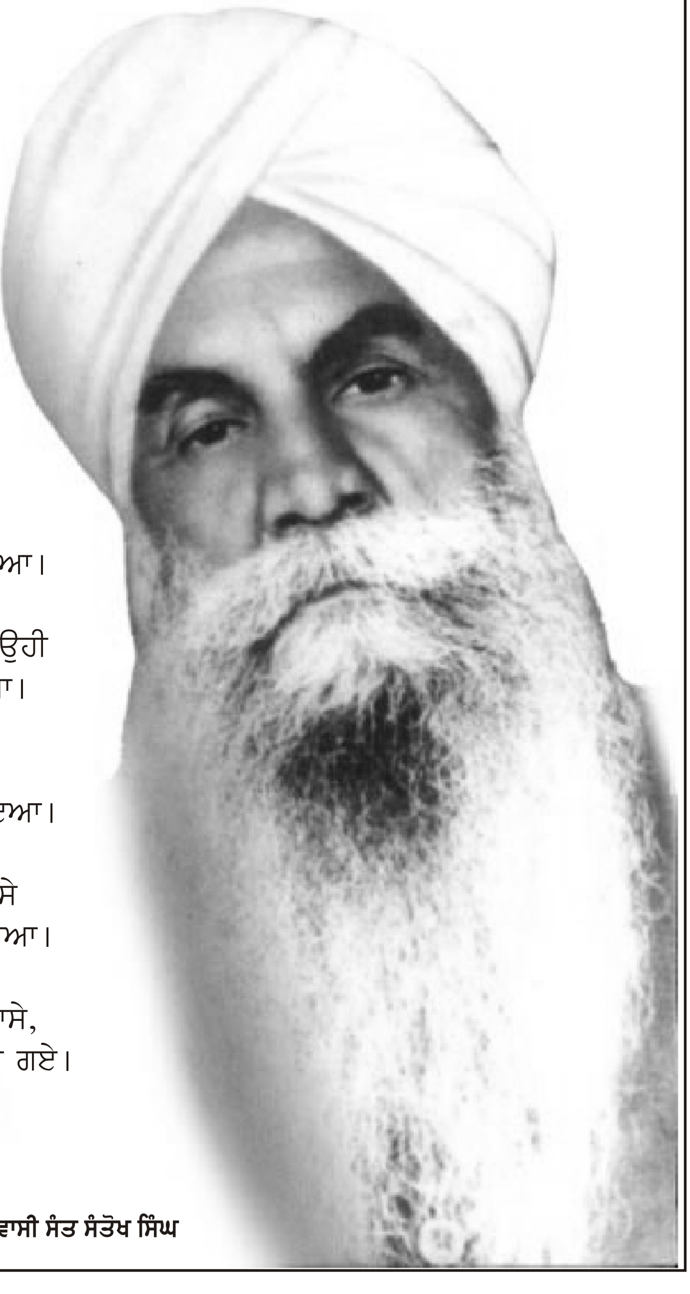

ਤੂੰ ਤੂੰ ਤੇ ਮੈਂ ਮੈਂ

ਬਾਲ ਜੰਮਿਆ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ,
ਸਿੱਖ ਬਣ ਮੁਰੀਦ ਉਸ ਨੂਰ ਹੋਇਆ।

ਸੁਨੱਤ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਮੁਸਲਮਾਨ ਉਹੀ
ਜੰਜੂ ਟਿੱਕੇ ਤੂੰ ਹਿੰਦੂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਇਆ।

ਤੂੰ ਤੂੰ ਮੈਂ ਮੈਂ ਦਾ ਜੰਗ ਹੋਇਆ
ਵਿਚ ਜੰਗ ਹੀ ਮਜ਼ਹਬ ਫਤੂਰ ਹੋਇਆ।

ਖਿੱਚੋ ਤਾਣ ਲਾਈ ਇਕ ਇਕ ਪਾਸੇ
ਹਰ ਪਾਸੇ ਦਾ ਇਉਂ ਦਸਤੂਰ ਹੋਇਆ।

ਕਹਿਆ ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਰੱਖ ਇਕ ਪਾਸੇ,
ਖੁਦੀ, ਦਵੈਤ, ਹੰਕਾਰੀ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਗਏ।

ਸੱਚੇ ਰਬ ਨੂੰ ਮਨੋ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਤੇ,
ਝਗੜੇ ਪਾ ਆਪੂੰ ਨਾਸ਼ਾਦ ਹੋ ਗਏ।

ਪੁਸਤਕ -ਗੁੱਝੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ : ਕਵੀ ਸੁਰਗਵਾਸੀ ਸੰਤ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ

ਸੰਪਾਦਕ (ਆਨਰੇਰੀ)

ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ

ਐਮ.ਏ. (ਸੰਗੀਤ, ਪੰਜਾਬੀ, ਧਾਰਮਿਕ ਅਧਿਐਨ), ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ

ਸਹਿਯੋਗੀ

ਸ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ▲ ਸ. ਉੱਤਮ ਸਿੰਘ

ਆਨਰੇਰੀ ਸਲਾਹਕਾਰ

ਸ: ਹਰਚੰਦਨ ਸਿੰਘ

▲ ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਵਿਚਾਰ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਾਦਕ ਜਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਟ੍ਰਸਟ ਦਾ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

▲ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ' ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਪੱਤਰ ਨੰ: ੪/੮/੯੦ ਮਿਤੀ ੨੦/੨/੯੧ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਹੈ।

▲ Donations are eligible for relief u/s 80 G of Income-Tax Act, 1961 (43 of 1961) vide CIT/-I/ CHD/ Tech./ 80-G/ 2008-939 dated 19-05-2008 valid upto 31/03/2012

ਚੰਦੇ ਦਾ ਵੇਰਵਾ

▲ ਦੇਸ਼: ਇਕ ਕਾਪੀ 15 ਰੁ., ਸਲਾਨਾ 150 ਰੁ. ਜੀਵਨ ਮੈਂਬਰ 1500 ਰੁ.

▲ ਵਿਦੇਸ਼: ਸਲਾਨਾ 30 £, ਜੀਵਨ ਮੈਂਬਰ 300 £

▲ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ' ਲਈ ਡਰਾਫਟ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਟ੍ਰਸਟ' ਦੇ ਨਾਮ ਹੀ ਭੇਜੇ ਜਾਣ ਜੀ। ਜਾਂ State Bank of Patiala ਵਿਚ Amrit Kirtan Trust A/c 65079603302 ਵਿਚ ਸਿੱਧਾ ਜਮਾਂ ਕਰਾ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰੋ ਜੀ

ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਰਚਨਾਵਾਂ ਭੇਜਣ ਲਈ ਪਤਾ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਟ੍ਰਸਟ (ਰਜਿ.)

422, ਸੈਕਟਰ 15-ਏ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ 160 015

ਫੋਨ : 0172-2772660, 098140 53630

e-mail: drjagirsingh@gmail.com

Website : www.amritkirtan.com, www.gurshabad.com

ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਧਾਨ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਟ੍ਰਸਟ' ਨੇ ਸਿਰਜਣਾ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼ ਅਤੇ ਸਟੇਸ਼ਨਰਜ਼, ਐਸ. ਸੀ. ਐਫ. 107, ਫੇਜ਼-7, ਮੁਹਾਲੀ ਤੋਂ ਛਪਵਾ ਕੇ 422, ਸੈਕਟਰ 15-ਏ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ।

Type Setting & Designed by :
Rajpreet Singh Khural - 9915545084

Please forward your e-mail id at drjagirsingh@gmail.com

ਇਸ ਅੰਕ ਵਿਚ

ਮਿਤ੍ਰ ਅਸਾਡੜੇ ਸੇਈ	4
ਕਰਉ ਬੇਨੰਤੀਆ - ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਲਈ ਅਨਮੋਲ ਤੋਹਫਾ	5
ਰਾਗ ਰੁੱਤ (ਰਾਗ ਦੀਪਕ) - ਭਾਗ 4 ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਰਤਨ	6
ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਰਾਸਤ ਡਾ. ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ	11
ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਰਬਾਬੀ ਦੀ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਦੇਣ ਡਾ. ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ	14
ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਓਨਲਾਈਨ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ	17
Scope of Music Narinder Kaur	19
REPORT Gurmat Sangeet Department, Punjabi University, Patiala	22
ਸੁਰ-ਲਿਪੀ : ਰਾਗ ਬਸੰਤ ਬਾਣੀ ਕਬੀਰ ਜੀਓ ਕੀ ਨਰਿੰਦਰ ਕੌਰ	25
ਸੁਰ ਲਿਪੀ ਦੇ ਅਰਥ	26

✉ ਮਿਤ੍ਰ ਅਸਾਡੜੇ ਸੇਈ

ਆਪ ਵਲੋਂ ਇਕ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹੀ ਉਦਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਦਰਬਾਰ ਦਸੰਬਰ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਆਯੋਜਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਆਪ ਦੇ ਇਸ ਪਿਆਰ ਉੱਦਮ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਲਈ ਆਪ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਖੁਦ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਤਿਕਾਰੇ ਹੋਏ ਗੁਰਮੁੱਖ ਹੋ ਜੋ ਆਪਨੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੀ ਸਾਰ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਅਫਜਾਈ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਆਪ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ੌਕ ਕਿਵੇਂ ਆਇਆ।ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਾ ਸਦਕਾ ਹੈ।

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ, ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਈਰਖਾ, ਨਿੰਦਿਆਂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਕ ਕੀਰਤਨੀਆ, ਦੂਜੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਭਾਈ, ਪਾਠੀ, ਕਥਾਕਾਰ, ਜੋ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਹੈ, ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਵੱਧ ਅਫਸੋਸ ਇਹ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹੋ ਹਾਲ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਪਿਆਰ, ਉਤਸ਼ਾਹ ਲਈ ਇੰਨਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੀਵ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਵਿਚ ਹੀ ਲੱਗ ਜਾਵੇ। ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸੁਮੱਤ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਦੀ ਜਾਚ ਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਪਿਆਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬ ਸਾਚ ਨਾਇ, ਭਾਖਿਆ ਭਉ ਅਪਾਰ ਅਤੇ ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਓ।

ਅੱਜ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਛੜੇ ਹੋਏ ਹੋਣਾ ਹੈ ਜੋ ਸਮਾਜ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਕਦਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਐਸੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਦੀ ਬਹੁਤ ਕਦਰ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਰਤਨ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਨਿਰਾਸਤਾ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਕਿ ਆਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਕ ਕੀਰਤਨ ਸਿਖਲਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੁਕਤਸਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕਿਸੇ ਕਸਬੇ ਵਾਲੇ ਨੇ ਮਦਦ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਸੱਚੇ ਤੇ ਹੱਕ ਸੱਚ ਤੇ ਪੈਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦਾ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਾਂ ਆਪ ਵਰਗੇ ਪੰਥ ਦਰਦੀ ਹੀ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਇਕ ਹੋਰ ਉੱਦਮ ਕਰੋ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਕਥਾ ਦਰਬਾਰ ਲਈ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕੋਈ ਯਤਨ ਕਰੋ। ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਜੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਸੱਚ ਹੱਕ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਤੇ ਕਥਾ ਕਰਨ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਡਿਠੇ ਮੁਕਤਿ ਨਾ ਹੋਵਈ ਜਿਚਰ ਗੁਰ ਸਬਦ ਨਾ ਕਰੇ ਵਿਚਾਰੁ। ਜਾਂ ਬਾਬਾਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੁੱਤ ਸਪੁੱਤ ਕਰੇਨਿ। ਸ਼ਾਇਦ ਦਾਸ ਵੀ ਇਸ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਸਕੇ।ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ।

Prabhdial Singh, Senior Missionary H.no. B-xxi / 7273, Street No. 21,
New Janta Nagar, Daba Road , Ludhiana (punjab)

ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਐੱਸ. ਐੱਮ. ਐੱਸ. ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਇਕ ਨਵੀਂ ਰਾਹ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਲਈ ਦਾਸ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਅਤਿ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੈ। ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦੇ ਸ਼ੁਭ ਅਵਸਰ ਤੇ ਆਪ ਸਭ ਨੂੰ ਬਹੁਤ-ਬਹੁਤ ਸ਼ੁਭ ਇੱਛਾਵਾਂ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਹਿੰਮਤ ਬਖਸ਼ਣ ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਇਸ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਨੂੰ ਉਚੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਜਾਰੀ ਰੱਖ ਸਕੋ ਜੀ।

J. P. Nanda, Sadhna Kendra Ashram, Domet, P.O. Ashok Ashram, Distt. Dehradun UK 248125
Mobile : 9412933002

ਜਨਵਰੀ 2011 ਵਿਚੋਂ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ, ਰਾਗ ਰੁੱਤ, 28 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖਿਆ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਸਨੇਹੀ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਪੱਤਰ ਆਦਿ ਸਮੱਗਰੀ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਆਈ। ਆਪ ਵੱਲੋਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਕੀਰਤਨ ਦਰਬਾਰ ਕਰਵਾਉਣਾ ਇਕ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਉੱਦਮ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਵੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਮਲੋਟ ਵਿਚ ਕੋਈ ਐਹੋ ਜਿਹਾ ਕਾਰਜ ਕਰਾਂ ਪਰ ਕੋਈ ਸੰਸਥਾ ਮੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਆਮ ਲੋਕ ਨਾਮੀਂ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨਾ ਹੀ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕੋਈ ਗਾਵੈ ਕੋ ਸੁਣੈ, ਹਰਿ ਨਾਮਾ ਚਿਤਿ ਲਾਏ, ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਸੰਸਾ ਨਹੀਂ ਅੰਤ ਪਰਮਗਤ ਪਾਇ। ਕੋਈ ਵੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰੇ, ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮੰਗਤ ਸਿੰਘ ਮਸਤਾਨਾ, ਕੇਅਰ ਆਫ ਸੰਗਮ ਰੇਡੀਓ ਅਤੇ ਟੀ. ਵੀ. ਕਾਲਿਜ, ਜੀ. ਟੀ. ਰੋਡ, ਮਲੋਟ,
ਮੋ: 9463782514, 9217820647

ਕਰਉ ਬੇਨੰਤੀਆ

ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਲਈ ਅਨਮੋਲ ਤੋਹਫਾ

ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਚੇਅਰ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਅਨਮੋਲ ਤੋਹਫਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਹ ਘਰ ਬੈਠੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦਾ ਇੱਕ ਬਟਨ ਦਬਾ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਸਬੰਧੀ ਸਾਰੇ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਡਾਕਟਰ ਅਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਕੌਰ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਔਨ ਲਾਈਨ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਟੀਮ ਨੇ ਡਾ. ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਅਤੇ ਡਾ. ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਫਾਊਂਡਰ ਮੁਖੀ ਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਭਾਗ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ ਖਾਲਸਾ ਮੁਖੀ ਗੁਰਮਤਿ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਦਿਨ ਰਾਤ ਇੱਕ ਕਰਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਾਇਬ੍ਰਰੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਮੈਗਜ਼ੀਨ, ਖੋਜ ਪੱਤਰ, ਥੀਸਿਸ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾ ਦੀ ਸਕੈਨਿੰਗ ਕਰਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣਾ ਅਤਿਅੰਤ ਕਠਿਨ ਕਾਰਜ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਇਹਨਾ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਮਾਨੋ ਪੁਨਰ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਬਾਰੇ ਖੋਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਟਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ' ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਲਈ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ' ਦੇ ਪਲੇਠੇ ਅੰਕ ਜੂਨ 1989 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੰਕ ਉਹ ਇਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਵਾਚ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਟ੍ਰਸਟ ਵੱਲੋ ਡਾ. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਟੀਮ ਦੇ ਰਿਣੀ ਹਾਂ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਇਸ ਕਾਰਜ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਿਆਂ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ' ਇਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨ ਦਿੱਤਾ। ਸੋ ਆਪਣੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਤੇ ਲੌਗ ਕਰੋ:

www.gurmatsangeetlibrary.com

ਰਾਗ ਰੁੱਤ (ਰਾਗ ਦੀਪਕ) - ਭਾਗ 4

ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਰਤਨ

ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਵੇਲੇ, ਇਕ ਹੋਇਆ ਸੀ ਨਾਦ
ਰਾਗ ਰੂਪ ਹੋ ਗੂੰਜੇ ਪ੍ਰਭ ਜੀ, ਬਣ ਕੇ ਰੱਬੀ ਨਾਦ
ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਵਿਚ ਰਵਿਆ, ਐਸਾ ਰੱਬੀ ਨਾਦ
ਕਰੋੜਾਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡਾਂ ਦਾ ਕਰਤਾ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੈ ਨਾਦ-1

ਰੱਬ ਨੇ ਧਾਰ ਕੇ ਰੂਪ ਇਹ ਸਾਰੇ, ਕੀਤਾ ਇਹ ਪਸਾਰ
ਸੂਰਜ, ਚੰਦ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ
ਸੂਰ ਰੂਪ ਹੋ ਗੂੰਜੇ ਪ੍ਰਭ ਜੀ, ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਆਕਾਸ਼
ਐਸੀ ਧੁਨ ਗੂੰਜੀ ਬ੍ਰਹਮੰਡੀਂ, ਜੋ ਗੂੰਜੀ ਸਭ ਕਾਇਨਾਤ-2

ਜੰਗਲੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਬੋਲੇ, ਇਹ ਰੱਬੀ ਆਵਾਜ਼
ਚਉਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨ ਚ ਛਾ ਗਈ, ਪ੍ਰਭ ਦੀ ਏਹ ਆਵਾਜ਼
ਮਿੱਠੇ ਮਿੱਠੇ ਸੁਰ ਜਦ ਬੋਲੇ, ਕੋਇਲ ਅਤੇ ਚਕੋਰ
ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਹਾਥੀ ਵੀ ਬੋਲੇ, ਬੋਲੇ ਪਪੀਹੇ ਮੋਰ-3

ਕੁੱਤਾ ਬੋਲੇ, ਸ਼ੇਰ ਵੀ ਬੋਲੇ, ਬੋਲੇ ਘੋੜੇ ਆਣ
ਬੱਕਰੀ ਬੋਲੇ, ਮੈਂਡਕ ਬੋਲੇ, ਸਭ ਦੀ ਵੱਖ ਪਹਿਚਾਨ
ਸੱਤ ਜੂਨਾਂ 'ਚੋਂ, ਸੱਤ ਸੁਰਾਂ ਦੀ, ਹੋਈ ਫਿਰ ਪਹਿਚਾਨ
ਚਉਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨ ਦੇ ਵਿਚੋਂ, ਕੱਢੇ ਸੱਤ ਸੁਰ ਆਣ-4

(ਸਾ) ਦੀ ਲਈ ਆਵਾਜ਼ ਮੋਰ ਤੋਂ, ਪਪੀਹੇ ਤੋਂ (ਰੇਅ)
(ਗਾ) ਦੀ ਸੁਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਬੱਕਰੀ ਤੋਂ, ਚਕੋਰ ਤੋਂ (ਮਾ) ਹੈ ਇਹ
(ਪਾ) ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਕੋਇਲ ਬੋਲੇ, ਮੈਂਡਿਕ (ਧਾ) ਬੋਲੇ ਆਣ
(ਨੀ) ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ ਹਾਥੀ ਤੋਂ, ਧਾਰੇ ਸੱਤ ਸੁਰ ਆਣ-5

ਸੱਤ ਹੀ ਦਿਨ ਨੇ ਸੱਤ ਸੁਰਾਂ ਦੇ, ਰਵਿ ਦਾ ਸੁਰ ਹੈ (ਸਾ)
ਚੰਦ੍ਰ ਦਾ (ਰੇ) ਤੇ ਮੰਗਲ (ਗਾ) ਹੈ, ਬੁੱਧ ਦਾ ਸੁਰ ਹੈ (ਮਾ)

ਗੁਰੂ ਦਾ (ਪਾ) ਹੈ, (ਧਾ) ਸ਼ੁਕਰ ਦਾ, (ਨੀ) ਆਏ ਸ਼ਨੀ ਦੇਵ
ਸੱਤ ਦਿਨਾਂ ਦੇ, ਸੱਤ ਸੁਰਾਂ ਦੇ, ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਨੇ ਦੇਵ-6

ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਛੇ ਰੁੱਤਾਂ ਬਣੀਆਂ, ਛੇ ਹੀ ਨੇ ਮੁੱਖ ਰਾਗ
ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ (ਹਿੰਡੋਲ) ਰਾਗ ਹੈ, ਗ੍ਰੀਥਮ (ਦੀਪਕ) ਰਾਗ
ਵਰਖਾ ਰੁੱਤ ਦਾ (ਮੇਘ) ਰਾਗ ਹੈ, ਸਰਦ ਦਾ (ਭੈਰਵ) ਰਾਗ-7

ਸਿਸੀਅਰ ਰੁੱਤ ਦਾ (ਮਾਲਕੌਂਸ) ਹੈ, ਹੈ (ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ) ਹੇਮੰਤ
ਛੇ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਪੋਤਰੇ, ਹੋ ਗਏ ਰਾਗ ਅਨੰਤ
ਛੇ ਦੇਵਤੇ ਛੇ ਰਾਗ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਰੱਬ ਦਾ ਰੂਪ
ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਚਲਦੀ, ਜੋ ਹਨ ਰਾਗ ਦਾ ਰੂਪ-8

ਬ੍ਰਹਮ ਦੇਵ (ਹਿੰਡੋਲ) ਰਾਗ ਹੈ, (ਦੀਪਕ) ਸੂਰਜ ਦੇਵ
ਇੰਦ੍ਰ ਦੇਵਤਾ (ਮੇਘ) ਰਾਗ ਹੈ, (ਭੈਰਵ) ਹੈ ਸ਼ਿਵ ਦੇਵ
(ਮਾਲਕੌਂਸ) ਜੀ ਚੰਦ੍ਰ ਦੇਵ ਹੈ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ (ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ)
ਛੇ ਰਾਗਾਂ 'ਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ, ਪਾਵਨ ਹੈ (ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ)-9

ਪ੍ਰਥਮ ਸਥਾਨ ਹੈ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਦਾ, ਜੋ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਆਦ
ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਹੀ (ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ) ਹੈ ਪਹਿਲਾ, ਹਿਮੰਤ ਰੁੱਤ ਦਾ ਰਾਗ
ਰਾਜਾ ਹੈ ਇਹ ਰਾਗਾਂ ਦਾ, ਜੋ ਬਣਿਆ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ
ਸਭ ਮਿਲਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਹੈ ਗਾਵਹਿ, ਜੋ (ਰਾਗਾਂ) ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ-10

ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਆ ਗਏ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਣ ਰਾਗ (ਹਿੰਡੋਲ)
ਝੂਲੇ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਝੂਲਦੇ, ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਕਰਨ ਕਲੋਲ
ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਦੀ ਧੁਨ ਤੋਂ ਉਪਜੇ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਰਾਗ ਹਿੰਡੋਲ
ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਵਿਚ ਗਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਮਿੱਠੇ ਇਸ ਦੇ ਬੋਲ-11

ਤੀਜੇ ਸਥਾਨ ਤੇ (ਭੈਰਵ) ਹੈ, ਭੈਰਵ ਹੈ ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਰੂਪ
ਸੋਇਮ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸ਼ਿਵਓਮ ਹੈ, ਸ਼ਿਵਜੀ ਭੈਰਵ ਦਾ ਰੂਪ

Now you can read Amrit Kirtan
& Download Kirtan of Dr. Jagir Singh from
www.amritkirtan.com

Send this information to your friends

ਰੁੱਤ ਸਰਦ ਹੈ ਰਾਗ ਭੈਰਵ ਦੀ, ਗਾਈਏ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਤ
ਸ਼ਿਵ ਭੈਰਵ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ, ਹੋਵੇ ਜਦ ਪ੍ਰਭਾਤ-12

ਚੌਥਾ ਨੰਬਰ (ਦੀਪਕ) ਦਾ, ਜੋ ਗ੍ਰੀਖਮ ਰੁੱਤ ਦਾ ਰਾਗ
(ਦੀਪਕ) ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਸੂਰਜ, ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਤੇ ਰਾਜ
ਅੱਗ ਤੇ ਚਾਨਣ ਜੱਗ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ, ਪ੍ਰਭੂ ਬਣ ਕੇ ਸੂਰਜ ਦੇਵ
ਦੀਪਕ ਗਾਏ ਤੇ ਦੀਵੇ ਬਲਦੇ, ਇਹ ਦੀਪਕ ਦੀ ਸੇਵ-13

ਆਰੋਹ ਵਿਚ ਰੇ ਤੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ, ਨੀ ਅਵਰੋਹ ਨਾ ਲਾਇ
ਸ਼ਾੜਵ, ਸ਼ਾੜਵ, ਜਾਤੀ ਕਰ ਕੇ, ਦੀਪਕ ਰਾਗ ਨੂੰ ਗਾਇ
ਸਾ, ਪਾ, ਵਾਦ ਸੰਵਾਦ ਬਣਾ ਕੇ, ਠਾਠ ਪੂਰਬੀ ਗਾਇ
ਪਾ, ਗਾ ਪਾ, ਗਾ, ਮਾ ਗਾ ਰੇ, ਸਾ, ਮੁੱਖ ਅੰਗ ਇਹ ਆਇ-14

ਸੂਰਜ ਕਾਰਨ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਚਲਦੀ, ਇਹ ਸੂਰਜ ਦੀ ਸ਼ਾਨ
ਜੀਵ ਜੰਤਾਂ ਨੂੰ ਊਰਜਾ ਮਿਲਦੀ, ਬਨਸਪਤੀ ਫਲੇ ਮਹਾਨ
ਫਿਰ ਮੋਰ ਪਪੀਹੇ ਕੂਕਦੇ, ਤੇ ਸੁਣ ਲਏ ਸੂਰਜ ਪੁਕਾਰ
ਫਿਰ ਮੇਘੇ ਨੂੰ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੈ, ਹੁਣ ਵਰਸਹੁ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰ-15

ਅਰਬਦ ਨਰਬਦ ਧੁੰਧੂਕਾਰਾ। ਧਰਣਿ ਨ ਗਗਨਾ ਹੁਕਮ ਅਪਾਰਾ
ਨਾ ਦਿਨੁ ਰੈਨਿ ਨ ਚੰਦਰ ਨ ਸੂਰਜ, ਸੁੰਨੇ ਸੁੰਨ ਰਹਾਇਦਾ।।
ਮਾਰੂ ਮ: ੧ (ਪੰਨਾ 1035)

ਜਦੋਂ ਹਰ ਪਾਸੇ ਅੰਧੇਰਾ ਹੀ ਅੰਧੇਰਾ ਸੀ ਅਤੇ ਧੁੰਧ ਹੀ ਧੁੰਧ ਸੀ। ਨਾ ਧਰਤੀ ਸੀ, ਨਾ ਗਗਨ ਆਕਾਸ਼ ਸੀ। ਨਾ ਸਮੁੰਦਰ ਸੀ, ਨਾ ਦਿਨ ਸੀ, ਨਾ ਰਾਤ ਸੀ, ਨਾ ਸੂਰਜ ਸੀ, ਨਾ ਚੰਦਰਮਾ ਸੀ, ਨਾ ਤਾਰੇ ਤੇ ਨਾ ਗ੍ਰਹਿ ਨਛਤਰ ਸਨ, ਸਿਰਫ ਸੁੰਨ ਹੀ ਸੁੰਨ ਸੀ, ਹੋਰ ਕੁਛ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਨਾ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਸੀ ਨਾ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ।

ਉਸ ਸੁੰਨ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਬਿੰਦੂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਬਿੰਦੂ ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਵੱਡਾ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਤੇ ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ ਫਟ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੰਬ ਫਟਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਧਮਾਕਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਧਮਾਕੇ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਆਵਾਜ਼ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਅਤੇ ਇਕ ਨਾਦ ਗੂੰਜਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਅੱਗ ਤੇ ਅਰਬਾਂ ਖਰਬਾਂ ਚੰਗਿਆੜੇ ਨਿਕਲੇ। ਉਹ ਆਵਾਜ਼ ਤੇ ਚੰਗਿਆੜੇ ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਅਰਬਾਂ ਖਰਬਾਂ ਮੀਲਾਂ ਤਕ ਫੈਲ ਗਏ ਅਤੇ ਫੈਲ ਕੇ ਅਰਬਾਂ ਖਰਬਾਂ ਸੂਰਜ ਬਣ ਗਏ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਅਰਬਾਂ ਖਰਬਾਂ ਸੂਰਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੋਰ ਟੁਕੜੇ ਟੁੱਟ ਟੁੱਟ ਕੇ ਵੱਖਰੇ ਹੋ ਕੇ ਅਰਬਾਂ ਖਰਬਾਂ ਤਾਰੇ ਅਤੇ ਕਈ ਗ੍ਰਹਿ ਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਗੰਗਾਵਾਂ ਤੇ ਕਈ ਧਰਤੀਆਂ ਤੇ ਨਛਤਰ ਬਣ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਅਰਬਾਂ ਸੂਰਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਇਹ ਸਾਡਾ ਸੂਰਜ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਭਰਦੇ ਹਨ। (ਕੋਟਿ ਸੂਰ ਜਾਕੈ ਪ੍ਰਗਾਸ) ਭੈਰਉ ਮ: ੫ (1162) (ਕੋਟਿ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਕਰਹਿ ਚਰਾਕ) ਭੈਰਉ ਮ: ੫ (1163) (ਕੋਟਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕੋ ਠਾਕੁਰ ਸੁਆਮੀ, ਸਰਬ ਜੀਆ ਕਾ ਦਾਤਾ ਰੇ) ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫ (612) ਅਤੇ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਨ

ਕਰਦੇ ਹਨ (ਨਮੋ ਸੂਰਜ ਸੂਰਜੇ ਨਮੋ ਚੰਦ੍ਰ ਚੰਦ੍ਰੇ) ਸੋ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਾਡਾ ਸੂਰਜ ਬਣਿਆ ਤੇ ਇਸ ਸੂਰਜ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਟੁਕੜੇ ਟੁੱਟ ਕੇ ਅਲੱਗ ਹੋ ਗਏ, ਉਹਨਾਂ ਲੱਖਾਂ ਟੁਕੜਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਇਹ ਸਾਡੀ ਧਰਤੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਪੁਲਾੜ ਵਿਚ ਕਈ ਧਰਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਚੰਦਰਮਾ ਤੇ ਤਾਰੇ ਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਨਛਤਰ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਪਾਤਾਲਾਂ ਪਾਤਾਲ ਲਖ ਆਗਾਸਾ ਆਗਾਸ। ਓੜਕ ਓੜਕ ਭਾਲ ਥੱਕੇ ਵੇਦ ਕਹਿਨ ਇਕ ਵਾਤ) ਅਤੇ ਇਹ ਧਰਤੀ ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋ ਕੇ ਠੰਢੀ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ ਅਤੇ ਠੰਢੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਵਿਚ ਜੀਵ ਜੰਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ। ਧਰਤੀ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਲਈ ਜਿੱਥੇ ਧਰਤੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ,ਉਥੇ ਅੱਗ, ਪਾਣੀ ਤੇ ਹਵਾ ਵੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਾਸਤੇ ਗਰਮਾਇਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸੂਰਜ ਸਾਨੂੰ ਗਰਮਾਇਸ਼ ਤੇ ਚਾਨਣ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੂਰਜ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਸਾਰੇ ਮੌਸਮ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਸੂਰਜ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਛੇ ਰੁੱਤਾਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ ਵੀ ਸੂਰਜ ਕਾਰਨ ਹਨ। ਮਹੀਨੇ ਤੇ ਸਾਲ ਵੀ ਸੂਰਜ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਸੂਰਜ ਏਕੋ ਰੁਤਿ ਅਨੇਕ) ਆਸਾ ਮ: ੧, ਸੋ ਜਦੋਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਮਦ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਧੇਰੇ ਤੇ ਚਾਨਣ ਦੀ ਸਮਝ ਪਈ ਤਾਂ ਇਕ ਅੰਧੇਰੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਇਸ ਨੇ ਅੱਗ ਜਲਾ ਕੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਕਰ ਲਈ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਦੀਵੇ ਜਗਾ ਕੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਤੇ ਚਾਨਣ ਦਾ ਦਿਨ ਮਨਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਅਸੀਂ ਦੀਪ ਮਾਲਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਸੋ ਇਹ ਦੀਪ ਮਾਲਾ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਮਨਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਸ ਦਿਨ ਨਾਲ ਹੋਰ ਘਟਨਾਵਾਂ ਜੁੜਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਲੋਕ ਦੀਵਾਲੀ ਮਨਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਤੇ ਇਹ ਇਕ ਮਹਾਨ ਦਿਨ ਬਣ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੈਨ ਮਤ ਤੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਂਬੀਰ ਦਾ ਜਨਮ ਇਸੇ ਦਿਨ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੀਵਾਲੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਬਨਵਾਸ ਮਗਰੋਂ ਵਾਪਸ ਘਰ ਆਏ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲੇ ਤੋਂ ਰਿਹਾਅ ਹੋ ਕੇ ਵਾਪਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਘਟਨਾਵਾਂ ਜੁੜ ਗਈਆਂ। ਸੋ ਅਸਲ ਵਿਚ ਦੀਵਾਲੀ ਦਾ ਉਹ ਦਿਨ ਹੈ ਜਿਸ ਦਿਨ ਧਰਤੀ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਦੀਪਕ ਮਿਲਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਸੂਰਜ ਹੀ ਦੀਪਕ ਰਾਗ ਹੈ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਚੌਥਾ ਦੇਵਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਦਾ ਤੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦਾ ਦੀਪਕ ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਸੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਾਗ ਮਾਲਾ ਵਿਚ ਅਤੇ ਨਾਦ ਬਿਨੋਦ ਸੰਗੀਤ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਰਾਗ ਦੀਪਕ ਦਾ ਮੁੱਖ ਛੇ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੌਥਾ ਨੰਬਰ ਹੈ ਅਤੇ ਰੁੱਤਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਗ੍ਰੀਖਮ ਰੁੱਤ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਜੇਠ ਅਤੇ ਹਾੜ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਲ ਦੀ ਇਹ ਦੂਜੀ ਰੁੱਤ ਹੈ। ਸੋ ਰੁੱਤ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਰਾਗ ਦੀਪਕ ਦਾ ਦੂਜਾ ਲੰਬਰ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਗ ਰਾਮਕਲੀ ਵਿਚ ਰੁਤੀ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। (ਗ੍ਰੀਖਮ ਰੁਤਿ ਅਤਿ ਗਾਖੜੀ, ਜੇਠ ਅਖਾੜੈ ਘਾਮ ਜੀਉ) ਅਤੇ ਨਾਦ ਬਿਨੋਦ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਰੂਪ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰਾਗ ਦੀਪਕ ਦਾ ਸਰੀਰ ਰਤਨ ਦੇ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਅੰਧੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਘਰ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਬਾਲਾ ਜੀਵਨ ਇਸਤਰੀ ਨਾਲ ਸੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਬੈਠਾ ਹੈ।

ਕੁਛ ਸੰਗੀਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ (ਦੀਪਕ-ਦੀਪਕ ਜਲ ਉਠੇ, ਜੋ ਕੋਊ ਜਾਨਤ ਗਾਇ) ਅਰਥਾਤ ਰਾਗ ਦੀਪਕ ਗਾਉਣ ਨਾਲ ਦੀਵੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਜਗ ਪੈਂਦ ਹਨ। ਇਸੇ ਰਾਗ ਨੂੰ ਅਕਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਤਾਨਸੈਨ ਕੋਲੋਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਤਾਨਸੈਨ ਦੇ ਦਿਲ ਦਾ ਕਉਲ ਫੁਲ ਸੜ ਗਿਆ ਸੀ।

ਦੋਹਰਾ

ਚੜਤ ਜਹਾਂ ਰੇ ਸੁਰ ਨਹੀਂ, ਉਤਰਤ ਨਹੀਂ ਨਿਸ਼ਾਧ

ਭਇਓ ਪੂਰਬੀ ਠਾਠ ਸੇ, ਦੀਪਕ ਰਾਗ ਅਨਾਦ।

ਰਾਗ ਦੀਪਕ, ਪੂਰਬੀ ਠਾਠ ਦਾ ਰਾਗ ਹੈ, ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਮਾ ਤੀਬਰ ਹੈ ਅਤੇ ਰੇ ਅਤੇ ਧਾ ਕੋਮਲ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਸੁਰ ਸ਼ੁੱਧ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਆਰੋਹ ਵਿਚ ਰੇ ਸੁਰ ਵਰਜਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਅਵਰੋਹ ਵਿਚ ਨੀ ਸੁਰ ਵਰਜਿਤ ਹੈ। ਜਾਤੀ ਸ਼ਾੜਵ-ਸ਼ਾੜਵ ਹੈ। ਵਾਦੀ ਸੁਰ ਧਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਵਾਦੀ ਸੁਰ ਪਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਦਿਨ ਦਾ ਚੌਥਾ ਪਹਿਰ ਹੈ ਯਾਨੀ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਦੀਪਕ ਜਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਆਰੋਹ- ਸਾ ਗਾ ਪਾ ਮਾ ਧ਼ਾ ਪਾ ਗਾ ਮਾ ਧ਼ਾ ਪਾ ਸਾਂ ਨੀ ਸਾਂ

ਅਵਰੋਹ-ਰੇਂ ਸਾ ਧ਼ਾ ਪਾ ਗਾ ਪਾ ਮਾ ਗਾ ਰੇ਼ ਸਾ

ਸੁਰ	ਉਤਪਤੀ	ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੰਗ	ਸੁਭਾਅ	ਵਰਣ	ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ
ਸਾ	ਨਾਭੀ ਧੁਨੀ ਤੋਂ	ਸਵੈਤ	ਸਰਦਤਰ	ਰਕਤ	ਦਿਲ ਪ੍ਰਸੰਨ
ਰੇ	ਤਾਲੂ ਤੋਂ	ਸੁਰਖ	ਸਰਦਖੁਸ਼ਕ	ਪਿੱਤ	ਦਿਲ ਪ੍ਰਸੰਨ
ਗਾ	ਗਲਾ ਤਾਲੂ	ਸੁਰਖ	ਸਰਦਤਰ	ਸੁਵਰਨ	ਉਦਾਸ
ਮਾ	ਹੋਠਾਂ ਤੋਂ	ਸਵੈਤ	ਗਰਮ ਖੁਸ਼ਕ	ਸਵੈਤ	ਚੰਚਲ
ਪਾ	ਹੋਠਾਂ ਤੋਂ	ਪੀਲਾ	ਗਰਮ ਖੁਸ਼ਕ	ਸ਼ਯਾਮ	ਕਰੋਧੀ
ਧਾ	ਦੰਦਾਂ ਤੋਂ	ਸੁਰਖ	ਦਿਲ ਮੋਹਿਤ	ਪਿੱਤ	ਪ੍ਰਸੰਨ
ਨੀ	ਨਕ ਤੋਂ	ਕਾਲਾ	ਸਰਦ ਖੁਸ਼ਕ	ਵਚਿੱਤਰ	ਕ੍ਰੋਧੀ ਤੇ ਸ਼ੋਕਾਤਰ

ਮੁੱਖ ਅੰਗ– ਪਾ, ਗਾ ਪਾ ਗਾ, ਮਾ ਗਾ ਰੇ ਸਾ

ਰਾਗ ਦੀਪਕ ਵਿਚ ਸਾ ਅਤੇ ਮਾ ਦਾ ਰੰਗ ਸਫੈਦ ਹੈ, ਰੇ ਅਤੇ ਗਾ ਦਾ ਅਤੇ ਧਾ ਦਾ ਰੰਗ ਸੁਰਖ ਹੈ। ਪਾ ਦਾ ਰੰਗ ਪੀਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨੀ ਦਾ ਰੰਗ ਕਾਲਾ ਹੈ। ਗ੍ਰੀਖਮ ਰੁੱਤ ਵਿਚ ਦਿਨ ਦਾ ਰੰਗ ਸੁਰਖ ਤੇ ਸਫੈਦ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਾ ਦਾ ਰੰਗ ਪੀਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਰੰਗ ਪੀਲਾ ਹੈ। ਨੀ ਦਾ ਰੰਗ ਕਾਲਾ ਹੈ, ਰਾਤ ਕਾਲੀ ਗਰਮੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਛੋਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾ ਅਤੇ ਰੇ ਤੇ ਗਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਦਿਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਸੁਰ ਹੀ ਰਾਗ ਦੀਪਕ ਵਿਚ ਘਟ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਗਾ ਤੇ ਪਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ, ਕਰੋਧੀ ਤੇ ਉਦਾਸ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਗਰਮੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਰਕਤ ਅਤੇ ਪਿੱਤ ਦਾ ਗਰਮੀ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਸੋ ਇਹ ਹੈ ਰਾਗ ਦੀਪਕ ਅਤੇ ਗ੍ਰੀਖਮ ਰੁੱਤ ਦਾ ਵੇਰਵਾ, ਜੋ ਦਾਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਸੱਜਣ ਮੇਰੀ ਗਲਤੀ ਕੱਢੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਹੋਵਾਂਗਾ। ਅਗਲੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਰਾਗ ਮੇਘ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋਵੇਗਾ।

ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਮਨੁ ਰੰਗਿਆ ਰਸਨਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰਿ ॥

Their minds are imbued with the Word of the Guru's Shabad; the Love of their Beloved is on their tongues.

ਪਾਖੰਡਿ ਪ੍ਰੇਮੁ ਨ ਪਾਈਐ ਖੋਟਾ ਪਾਜੁ ਖੁਆਰੁ ॥੧॥

His Love is not obtained through hypocrisy. Her false coverings bring only ruin. ||1||

ਸਾਚੁ ਧੜੀ ਧਨ ਮਾਡੀਐ ਕਾਪੜੁ ਪ੍ਰੇਮ ਸੀਗਾਰੁ ॥

The bride braids her hair with Truth; her clothes are decorated with His Love.

ਸੋਭਾ ਸੁਰਤਿ ਸੁਹਾਵਣੀ ਸਾਚੈ ਪ੍ਰੇਮਿ ਅਪਾਰ ॥

Her glory and her wisdom are magnificent; her love for the Infinite Lord is True.

ਸਚੈ ਆਸਣਿ ਸਚਿ ਰਹੈ ਸਚੈ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰ ॥੪॥

True is his position; he abides in Truth, with love and affection for the True One. ||4||

With best compliments from a wellwisher

ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਰਾਸਤ

ਡਾ. ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ

(ਪਿਛਲੇ ਅੰਕ ਤੋਂ ਅੱਗੇ)

ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਪਰੰਪਰਾ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਮਕਾਲੀਨ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਸੰਗੀਤ ਧਾਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਵਿਧਾਕਾਰੀ ਸਰੂਪਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚੋਂ ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਕੇ ਸੰਬਧਿਤ ਸੰਗੀਤ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਅੰਗ ਬਣੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਪਰੰਪਰਾ ਵਾਂਗੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸੰਗੀਤ ਪੱਧਤੀ (ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤੀ ਸੰਗੀਤ) ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਸ਼ਸ਼ਕਤ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਸ਼ਾਤਸਰੀ ਸੰਗੀਤ, ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ, ਸੂਫੀ ਸੰਗੀਤ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਨ। ਇਹ ਚਾਰੇ ਧਾਰਾਵਾਂ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਕੁੱਲ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਮੌਲਿਕ ਤੇ ਵਿਲੱਖਣ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਵਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪੁਰਾਤਨ ਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪਰੰਪਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿਵਿਧ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਾਤਾਂ ਨਾਲ ਹੋਰ ਅਮੀਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਵਾਈ ਹੈ। ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਗਾਇਨ ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਅੰਗ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਰਾਸਤ ਵਿਚੋਂ ਵਿਕਸਤ ਖੁੱਲ੍ਹੀ, ਮੁਕਤ, ਮਿੱਠੀ, ਤੇਜ਼ ਤਰਾਰ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਸੁਰ ਲਗਾਵਾਂ, ਵਿਭਿੰਨ ਸੁਰਾਵਲੀਆਂ, ਅਲਾਪ ਤੇ ਤਾਨ ਪੈਟਰਨਾਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਾਇਨ ਅੰਦਾਜ਼ ਦੇ ਹੋਰ ਸੰਗੀਤਕ ਤੱਤਾਂ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਪੰਜਾਬ ਅੰਗ ਦੀ ਝਲਕ ਖਿਆਲ ਅਤੇ ਠੁਮਰੀ ਗਾਇਨ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ। ਖਿਆਲ ਗਾਇਨ ਦੇ ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਚੁਰਾਸੀ ਘਰਾਣੇ ਵਿਚਲਾ ਪੰਜਾਬੀ ਰੰਗ, ਇਸੇ ਪੰਜਾਬ ਅੰਗ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਹੀ ਸਮਸਤ ਭਾਰਤੀ ਖਿਆਲ ਗਾਇਨ ਦੇ ਘਰਾਣਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਵੇਕਲੀ ਤੇ ਵਿਲੱਖਣ ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਠੁਮਰੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਅੰਗ ਦੀ ਸਥਾਪਤ ਪਛਾਣ, ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਰਾਸਤ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਦੇਣ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਬੁਲੰਦ ਤੇ ਸੁਰੀਲੇ ਗਾਇਨ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਇਨਾਂ ਹੀ ਆਧਾਰਾਂ ਤੇ ਧਰੁਪਦ ਗਾਇਨ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਅੰਗ ਵਜੋਂ ਤੁਲਨਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗਾਇਨ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਰਾਸਤ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੌਲਿਕ ਆਧਾਰ ਵਜੋਂ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਅਖੁਟ ਨਿਧੀ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਲਾਕਾਰ ਸਮਸਤ ਭਾਰਤੀ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਾਇਨ ਰੂਪ ਵਜੋਂ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਲਾਮ ਨਬੀ ਸ਼ੋਰੀ ਮੀਆਂ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹੀ ਟੱਪਾ ਗਾਇਨ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਸਮੂਹ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਅਨੂਪਮ ਉਪਹਾਰ ਵਜੋਂ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਗਾਉਂਦੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਤੋਂ ਵਿਕਸਤ ਰਾਗ (ਆਸਾ, ਮਾਝ, ਗਉੜੀ, ਪੀਲੂ, ਭੈਰਵੀ, ਧਨਾਸਰੀ, ਬਾਗੇਸ਼ਰੀ, ਬਿਹਾਗੜਾ, ਸੋਰਠ, ਸਾਰੰਗ ਤਿਲੰਗ, ਵਡਹੰਸ) ਤੇ ਤਾਲ (ਪੰਜਾਬੀ ਠੇਕਾ, ਤਿਲਾਵਾੜਾ ਆੜਾ ਚਾਰ ਤਾਲ, ਪਉੜੀ, ਕਹਿਰਵਾ, ਦਾਦਰਾ, ਦੀਪ ਚੰਦੀ ਆਦਿ) ਸ਼ਾਤਸਰੀ ਸੰਗੀਤ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਗ ਹਨ। ਪਖਾਵਜ ਤੇ ਤਬਲਾ ਵਾਦਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਬਾਜ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਖਿਅਤ ਹੈ। ਇਸ ਘਰਾਣੇ ਦੇ ਬਾਜ ਵਿਚ ਢੋਲ ਵਰਗੇ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਲੋਕ ਤਾਲ ਸਾਜ਼ ਦੀ ਤਾਲ ਸਮੱਗਰੀ ਤੋਂ ਵਿਕਸਤ ਵਾਦਨ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼, ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਖੋਜ ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਜੋਂ ਸਾਡੇ ਧਿਆਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਗਾਇਨ ਵਾਦਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਮੌਲਿਕ ਰੰਗ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਹਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਆਧਾਰ ਮੂਲਕ ਸਮੱਗਰੀ ਤੇ ਸੰਗੀਤਕ ਯੋਗਦਾਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਣਨਯੋਗ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਪਰੰਪਰਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀਦਾਰ ਅਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਲੋਕ ਗਾਇਨ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਘੋੜੀਆਂ, ਲਾਵਾਂ, ਅਲਾਹੁਣੀਆਂ, ਪਹਰੇ, ਮੰਦਾਵਣੀ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਨ। ਵਾਰ ਗਾਇਨ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਰਾਗਾਂ ਤੇ ਲੋਕ ਧੁਨੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗਾਇਨ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਤੋਂ ਵਿਕਸਤ ਰਾਗ ਵੀ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਆਸਾ, ਮਾਝ, ਤੁਖਾਰੀ ਆਦਿ ਵਰਣਨਯੋਗ ਹਨ। ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਰਾਸਤ ਦੀ ਸੰਗੀਤ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਤੇ ਮੌਲਿਕ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਤੇ ਸਦੀਵੀ ਰੂਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਵਾਰ ਗਾਇਨ ਰੂਪ ਉੱਤੇ ਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਦੀ ਲੋਕ ਧੁਨੀਆਂ ਦਾ ਅੰਕਣ ਅਤੇ ਧੁਨੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਰਾਗਾਂ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਣ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਤੇ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਅੰਤਰ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਸਾਂਝ ਸਦੀਵੀ ਰੂਪ ਦਿਵਾਇਆ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਸਰੋਤ ਵਜੋਂ ਉਜਾਗਰ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਤੀਸਰੀ ਸਮਰਿਧ ਸੰਗੀਤ ਧਾਰਾ, ਸੂਫੀ ਸੰਗੀਤ ਸ਼ੁੱਧ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਰਾਸਤ ਦੀਆਂ ਅਨਿਬੱਧ ਤੇ ਨਿਬੱਧ ਗਾਇਨ ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਉੱਪਰ ਆਧਾਰਤ ਹੈ। ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਲੋਕ, ਦੋਹੜਾ, ਸੀਹਰਫੀ, ਕਾਫੀ ਤੇ ਕੱਵਾਲੀ ਗਾਇਨ ਦੇ ਸੂਫੀ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਰੰਗ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਖਿਅਤ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸੂਫੀ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਪਿੱਠ ਭੂਮੀ ਉੱਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਧਾਰ ਵਜੋਂ ਕਾਇਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰ ਨਿਖਾਰਨ ਤੇ ਸੰਵਾਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਸੂਫੀ ਸੰਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਤੋਂ ਵਿਕਸਤ ਰਾਗਾਂ ਦਾ ਜਿਵੇਂ ਕਾਫੀ, ਭੈਰਵੀ, ਸਾਰੰਗ, ਤਿਲੰਗ, ਗਉੜੀ, ਬਾਗੇਸ਼ਰੀ, ਭੁਪਾਲੀ ਬੈਰਾਗੀ ਆਦਿ, ਪ੍ਰਯੋਗ ਇਸ ਤੱਥ ਦੀ ਇਕ ਨਿਵੇਕਲੀ ਪਛਾਣ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਰਾਸਤ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸ਼ਾਸ਼ਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਪਰੰਪਰਾ, ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਪਰੰਪਰਾ ਤੇ ਸੂਫੀ ਸੰਗੀਤ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਮੌਲਿਕ ਵਿਲੱਖਣ ਤੇ ਨਿੱਗਰ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਵਡੇਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਸਦੀਵੀ ਰੂਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਅੱਖੋਂ ਪਰੋਖੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਇੱਕੀਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਅਚਾਰ ਅਧੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰਕ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵਿਚ ਆਏ ਅਨੇਕ ਪਰਿਵਰਤਨਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਤੇ ਸਭਿਅਚਾਰਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਵਿਵਹਾਰਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰਕ ਪ੍ਰਯੋਗ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚੋਂ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਅਲੋਪ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਰਹੁ ਰੀਤਾਂ ਦੇ ਅਵਸਰਾਂ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਅਤੀਤ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਆਚਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੋਰੀਆਂ, ਛੰਦ, ਸੁਹਾਗ, ਸਿੱਠਣੀਆਂ, ਘੋੜੀਆਂ ਆਦਿ ਵਰਗੀਆਂ ਗਾਇਨ ਵੰਨਗੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਜੀਵ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਸ਼ਹਿਰੀਕਰਨ ਤੋਂ ਦੂਰ ਵਸਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ ਵੀ ਟਾਵੀਆਂ ਟਾਵੀਆਂ ਹੀ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਮੇਲਿਆਂ, ਮੁਸਾਬਿਆਂ, ਸੱਥਾਂ, ਅਖਾੜਿਆਂ, ਛਿੰਝਾਂ ਦੇ ਬਦਲਵਿਆਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਵਿਵਿਧ ਰੂਪਾਂ ਦੀਆਂ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਘਟਦੀਆਂ ਘਟਦੀਆਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਫਲਸਰੂਪ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰਕ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵਿਚ ਆਈ ਕਮੀ ਕਾਰਨ ਇਸ ਅਖੁੱਟ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੇ ਸਰੋਤ ਕੁਮਲਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਦੇ ਮੂਲ ਖੇਤਰ ਵਜੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਧਨੀ, ਪੋਠੋਹਾਰ, ਸਾਂਦਲ ਬਾਰ, ਗੰਜੀ ਬਾਰ, ਨੀਲੀ ਬਾਰ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਇਲਾਕੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਅਧੀਨ ਮਾਝਾ, ਮਾਲਵਾ, ਦੁਆਬਾ,ਪੁਆਧ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਇਲਾਕੇ ਪਛਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵੰਡ ਉਪਰੰਤ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਉਜੜ ਕੇ ਆਏ ਲੋਕ ਭਾਵੇਂ ਆਪਣਾ ਮੂਲ ਘਰ ਬਾਰ ਤਿਆਗ ਖਾਲੀ ਹੱਥੀਂ ਭਾਰਤ ਆਏ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਪੱਛਮ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਅਚਾਰ ਅਤੇ ਸਭਿਅਚਾਰ ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਅਨਮੋਲ ਤੇ ਅਖੁੱਟ ਖਜ਼ਾਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਲਿਆਏ, ਫਲਸਰੂਪ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਰਮਾਇਆ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਣਨ ਕਰ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕਾਰਣ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਮੂਲ ਸਰੋਤਾਂ ਵਿਚ ਵਿਵਹਾਰਕ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੀ ਕਮੀ ਆਈ ਹੈ ਪਰ ਅਸੀਂ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ

ਸੰਗੀਤ ਵਿਰਾਸਤ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਖ ਵੱਖ ਲੋਕ ਗਾਇਨ ਤੇ ਵਾਦਨ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਘਰਾਣਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੀਵੰਤ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਸਰੋਤ ਇਹਨਾਂ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਕੋਲ ਪੂਰਵਲੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੀ ਅਨਮੋਲ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਨਿਧੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਖਜ਼ਾਨਾ ਸੁਰੱਖਿਤ ਪਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਵਾਰਸਾਂ ਕੋਲ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗਾਇਨ ਦੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਧਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਗਾਇਕੀਆਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦਾ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਸਰਮਾਇਆ ਹਨ। ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਮੌਖਿਕ ਕਾਵਿ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਵਾਰਾਂ, ਕਿੱਸੇ, ਬੋਲੀਆਂ, ਟੱਪੇ, ਮਾਹੀਆ, ਜਿੰਦੂਆ, ਸੁਹਾਗ, ਛੰਦ, ਪ੍ਰੀਤ ਕਥਾਵਾਂ, ਵੀਰ ਗਾਥਾਵਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਤਨ ਸੰਗੀਤ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪਰੰਪਰਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਈ ਹੈ।

ਸਮਾਜਿਕ ਅਵਸਰਾਂ, ਮੇਲਿਆਂ, ਮੁਸਾਬਿਆਂ ਦੇ ਬਦਲਵੇਂ ਰੂਪਾਂ, ਆਡੀਓ, ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਨਵੀਨ ਸੰਚਾਰ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦੀ ਆਮਦ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਮੂਲ ਵਾਰਸਾਂ ਦੀ ਮੌਲਿਕ ਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਰੂਪ ਪੰਜਾਬੀ ਚੇਤਿਆਂ ਵਿਚ ਧੁੰਦਲਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਆਏ ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪਰਿਵਰਤਨਾਂ ਕਾਰਣ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਰਾਸਤ ਦੀਆਂ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਢੁਕਵੇਂ ਅਵਸਰ ਤੇ ਸਥਾਨ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਅਲੋਪ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਫਲਸਰੂਪ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਇਹ ਸਰੋਤ ਕਲਾਕਾਰ ਆਰਥਿਕ ਮੰਦਹਾਲੀ ਤੇ ਤੰਗੀਆਂ ਤੁਰਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਆਪਣੇ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਕਸਬਾਂ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਉਪਜੀਵਕਾ ਲਈ ਇਹ ਕਲਾਕਾਰ ਆਪਣੀ ਕਲਾਕਾਰਾਨਾ ਤਬੀਅਤ ਦੇ ਉਲਟ ਨਿੱਕੇ ਮੋਟੇ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰਾਂ ਤੇ ਧੰਦਿਆਂ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਝਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇੰਨੀਆਂ ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਹ ਕਲਾਕਾਰ ਅੱਜ ਵੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਅਵਸਰ ਖੁੰਝਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਹਨਾਂ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਮਾਤਰ ਹੀ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮੂਲ ਤੇ ਵਡੇਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਹਾਨੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਹੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧਤਾ ਸਾਹਵੇਂ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਨਤਮਸਤਕ ਹੀ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੱਕੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਉੱਤੇ ਵਰਣਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਰਾਸਤ ਦੀਆਂ ਉਕਤ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਸਾਹਵੇਂ ਅਨੇਕ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਗਿਆਨੀ ਵਿਰਸੇ ਦੇ ਗੁਆਚ ਜਾਣ ਦਾ ਝੋਰਾ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ, ਸੁਰੱਖਿਆ, ਸੰਭਾਲ ਤੇ ਪੁਨਰ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਅਸੀਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ, ਸਮੂਹਿਕ ਤੇ ਸੰਸਥਾਗਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਵਿਉਂਤ ਸਕੇ। ਇਹਨਾਂ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਅਤੇ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ ਕਾਰਣ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਸ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਗਿਆਨੀ ਝੋਰੇ ਤੇ ਹੇਰਵੇ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਘੜ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਜੇ ਵੀ ਡੁੱਲ੍ਹੇ ਬੇਰਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਿਗੜਿਆ।

ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ (ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਰਾਸਤ ਵਿਚੋਂ)

Communication Centre
Formal Restaurants
Exhibition Rooms
Accommodation
Informal Eating
Tours & Travels
Conferencing
Floral Shop

THE AROMA

Premium Event Centre
Millennium Centre
Deliberations
Abhinandan
Exporama
Mind Set
Art Craft

Sector: 22 - C, Chandigarh,
Ph.: 2700045-48 **Fax :** 0172-2700051
E-mail : hotelaroma@glide.net.in
Website : www.hotelaroma.com

ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਰਬਾਬੀ ਦੀ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਦੇਣ

ਡਾ. ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ

ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਅਤੇ ਉੱਘੇ ਰਬਾਬਵਾਦ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹ ਇਕ ਉੱਚਕੋਟੀ ਦੇ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਸਨ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਮੋਢੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਾਥੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦਾ ਦਰਜਾ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਮਿਰਾਸੀ ਅਖਵਾਉਣ ਵਾਲੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨੀਵੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਜਾਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਅਰਬੀ ਸ਼ਬਦ 'ਮਿਰਾਸ' ਤੋਂ ਹੋਂਦ 'ਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ 'ਵਿਰਸਾ' ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਧਰਮ ਵਜੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪਿੱਛੇ ਭੱਟ ਅਰਥਾਤ ਗਵੱਈਆ ਵੀ ਮਰਾਸੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਰਬਾਬੀ ਵੀ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਹ ਮਰਾਸੀ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਰਬਾਬ ਵਜਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਆਪਣਾ ਪਿਛੋਕੜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਹਨ। ਮਿਰਾਸੀਆਂ ਬਾਰੇ 'ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ-ਧਾਰਾ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼' 'ਚ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ:

"ਗੁਣੀਆ ਕੇ ਸਾਗਰ ਹੈ, ਜਾਤ ਕੋ ਉਜਾਗਰ ਹੈ।
ਭਿਖਾਰੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕੋ, ਪਰਭੋ ਕੇ ਮਿਰਾਸ।
ਸਿੱਖੋ ਕੋ ਰਬਾਬੀ, ਕਵਾਲ ਪੀਰ ਜਦੋਂ ਕੇ।

(ਲੋਕਧਾਰਾ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼ ਸਫਾ 1912)

ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਰਬਾਬੀ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੱਚੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਅਤੇ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਬਣ ਕੇ, ਜੀਵਨ ਭਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਰਬਾਬ ਵਜਾ ਕੇ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ। ਜਨਮ ਸਾਖੀ 'ਭਾਈ ਪੈੜਾ ਮੋਖਾ' ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਪਿੰਡ ਰਾਇ ਭੋਇੰ ਦੀ ਤਲਵੰਡੀ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸ਼ੇਖਪੁਰਾ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ ਜੋ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹੈ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲੋਂ ਉਮਰ ਵਿਚ 10 ਸਾਲ ਵੱਡੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਬਦਰਾ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਲੱਖੋ ਸੀ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਈ ਲੱਖੋ ਦੇ ਛੇ ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਮਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਪਰ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਸਤਵੇਂ ਬੱਚੇ ਦਾ ਨਾਂ ਰੱਖਿਆ ਸੀ 'ਮਰ ਜਾਣਾ'। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ 'ਮਰਦਾਨਾ' ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਇਆ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਅਮਰ ਪਦਵੀ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਰਹੱਸ ਹੈ।

ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਿਫਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮਿਹਨਤੀ, ਮਿਲਾਪੜੇ, ਵਿੱਦਿਆ ਤੇ ਸੰਗੀਤ ਕਲਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬੀਨ ਸਨ ਅਤੇ ਰਬਾਬ ਵਜਾ ਕੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਭਗਤ ਬਾਣੀ ਦਾ ਗਾਇਨ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਸੁਣਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਬਣੇ ਤੇ ਭਾਈ ਪਦ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਏ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੇ ਸੰਗੀਤਕ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦੀ ਪ੍ਰਬੀਨਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਫਿਰੰਦੇ ਕੋਲ ਭੇਜਿਆ ਜੋ ਰਿਆਸਤ ਕਪੂਰਥਲਾ ਦੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਭੈਰੋਆਣੇ ਦੇ ਨਿਵਾਸੀ ਸਨ, ਉਹ ਇਕ ਮਹਾਨ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਸਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਵੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਖਾਸ ਰਬਾਬ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਂਟ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਲ ਕੀਰਤਨ ਸਮੇਂ ਵਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੇਸ਼-ਦੇਸ਼ਾਂਤਰਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਤੰਤੀ ਸਾਜ਼ ਰਬਾਬ ਵਜਾ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਧਰਮ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਜੁਗਤ ਅਪਣਾਈ ਅਤੇ

ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕੀਰਤਨੀਏ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਮਿਸ਼ਨ ਲਈ ਸਾਥੀ ਚੁਣਿਆ। ਜਿਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਤਲਵੰਡੀ ਤੈ ਪੁਨ ਮਰਦਾਨਾ। ਆਯੋ ਗੁਰੁ ਢਿਗ ਰਹਿਓ ਮਹਾਂਨਾ
ਤਾਂਹਿ ਰਬਾਬ ਗੁਰਹਿ ਦਿਵਾਯੋ। ਤਾਰ ਸਬਦ ਕਰਤਾਰ ਅਲਾਯੋ।
ਦੇਸ ਬਿਦੇਸਨ ਕਾ ਗੁਰ ਸੈਲ। ਕਰਨ ਹੇਤ ਸੋ ਲੀਨੋ ਗੈਲ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਗਦਾਦ ਜਾਣ ਦੀ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਫਿਰਿ ਬਾਬਾ ਗਇਆ ਬਗਦਾਦਿ ਨੋ
ਬਾਹਰਿ ਜਾਇ ਕੀਆ ਅਸਥਾਨਾ
ਇਕੁ ਬਾਬਾ ਅਕਾਲ ਰੂਪੁ ਦੂਜਾ ਰਬਾਬੀ ਮਰਦਾਨਾ।
ਦਿਤੀ ਬਾਂਗਿ ਨਿਵਾਜਿ ਕਰ ਸੁੰਨਿ ਸਮਾਨਿ ਹੋਆ ਜਹਾਨਾ। (ਪਉੜੀ ੩੪)

ਬਾਬੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੀ ਰਬਾਬ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਉਹ ਕਰਾਮਾਤ ਕਰ ਵਿਖਾਈ ਜਿਸ ਦਾ ਬਦਲ ਅਜੇ ਤਕ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਭਾ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਲਾਹੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਰਬਾਬ ਦੁਆਰਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਦੇ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੰਦੇ ਸੀ। ਰਬਾਬ ਵਜਾਉਣ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ 'ਰਬਾਬੀ' ਜੁੜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਰਬਾਬੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੇ ਰਬਾਬ ਵਾਉਣ ਵਿਚ ਇਕ ਅਦਭੁੱਤ ਚਮਤਕਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਾਥੀ ਬਣਾਉਣ ਵੇਲੇ ਤਿੰਨ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ-ਪਹਿਲਾ, ਕੇਸ ਨਹੀਂ ਕਟਵਾਉਣੇ; ਦੂਜਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਾ ਨਿਤਨੇਮ; ਤੀਜਾ, ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਉੱਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦਿੱਤਾ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਾਇਆ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵੱਖਰੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਨ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰ ਸੀ; ਫ਼ਰਕ ਸਿਰਫ ਏਨਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸੁਰ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਹੁਨਰ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਉੱਚੇ ਰੂਹਾਨੀ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਤੇ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਨਾਲ ਫਿਰ ਇਕਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ-ਕੀਰਤਨ ਰਾਹੀਂ ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤ 'ਚੋਂ ਇਕ ਸਾਥੀ ਰੂਪ ਚੁਣਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਵਿਚ ਉੱਚਾ ਸਥਾਨ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੀਚੋਂ ਊਚ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਪ ਸਨ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵੀ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਕਲਯੁੱਗ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ।

ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਉਦਾਸੀਆਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ 'ਉਦਾਸੀ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਯਾਤਰਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨਾਲ ਬਗਦਾਦ, ਮਿਸਰ, ਈਰਾਨ, ਕਾਬੁਲ, ਤੁਰਕਿਸਤਾਨ, ਤਿੱਬਤ ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੀਰਤਨ ਨਾਲ ਮੰਤਰ-ਮੁਗਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਰੱਬੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਰਬਾਬ ਦੀ ਧੁਨੀ ਸੰਗ ਮਿਲ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਗੰਮੀ ਅਨੰਦ ਤੇ ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਸਰਸ਼ਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਤੇ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਕੀਰਤਨ ਭਗਤੀ ਦਾ ਇਕ ਆਸਾਨ ਸਾਧਨ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੇ ਅਖੀਰ ਦਮ ਤਕ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਕ ਦਿਨ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਬਾਬਾ ਤੇਰਾ ਮੇਰਾ ਅੰਤਰ ਨਾਹੀਂ ਤੂੰ ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਡੂਮ ਹਉ ਤੇਰਾ ਡੂਮ! ਤੈਂ ਖੁਦਾਇ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਤੈਂ ਖੁਦਾਇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਇਕ, ਮੈਨੂੰ ਵਿਛੋੜਨਾ ਨਾਹਿ ਆਪ ਨਾਲਹੁ ਨਾ ਐਥੇ ਨਾ ਉਥੇ"

ਹੁਣ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ:

"ਮਰਦਾਨਿਆ ਤੁਧ ਉਪਰ ਮੇਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਤੇਰਾ ਵਾਸਾ ਉਥੇ ਮੇਰਾ ਵਾਸਾ"

(ਪੁਰਾਤਨ ਇਤਿਹਾਸਕ ਜੀਵਨੀਆਂ, ਸਫਾ ੧੯)

ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਾਥ ਮਾਣਿਆ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਲੋਕ

ਸਿਧਾਰਨ ਬਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਮਤਭੇਦ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਦਭੇਦ ਨਹੀਂ। ਮੈਕਾਲਿਫ ਨੇ ਆਪਣੀ ਖੋਜ 'ਦਾ ਸਿੱਖ ਰਿਲੀਜ਼ਨ' ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਦੇਹੀ-ਜਲ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਖੱਤਰੀ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸਾੜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਵੈਸ਼ ਦੀ ਪੌਣ ਵਿਚ ਸੁੱਟੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੂਦਰ ਦੀ ਦਬਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਜਿੱਦਾਂ ਤੂੰ ਕਹੇਂ, ਤੇਰੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਾਂਗੇ। " ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, 'ਮਹਾਰਾਜ, ਤੁਹਾਡੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਦੇਹ ਅਭਿਮਾਨ ਉੱਕਾ ਹੀ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਚੌਹਾਂ ਵਰਣਾਂ ਦੀਆਂ ਦੇਹੀਆਂ ਦੇ ਅੰਤਮ ਸੰਸਾਕਾਰ ਦੇ ਢੰਗ ਵੀ ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਸਾਥੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦੇਹ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਜਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡੀ ਇੱਛਾ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਕਰੋ। " ਤਦ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ "ਤੇਰੀ ਸਮਾਧ ਬਣਾ ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਜਗਤ ਵਿਚ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਰੀਏ?" ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਸਮਾਧ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਏਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਫਿਰ ਪੱਥਰ ਦੀ ਸਮਾਧ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਪਾਂਵਦੇ ਹੋ?" ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਤੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਅਸਲੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ ਦੇਹੀ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਜਲ-ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰਾਂਗੇ। " ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਬਾਰੇ ਵੀ ਮਤਭੇਦ ਹਨ। ਪਰ ਬਹੁਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਮੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੫੩੪ ਈ: ਨੂੰ ਕੁਰਮ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋ: ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ ਦੀ ਲਿਖਤ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦੇਹੀ ਦਾ ਅੰਤਮ ਸੰਸਕਾਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਕੀਤਾ।

ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਸੱਚੀ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਲਗਨ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸਦਕਾ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਵਿਚ ਰਬਾਬੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਖਾਸ ਜਗ੍ਹਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਣੀ ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਮ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਦੂਣਾ ਸਤਿਕਾਰ ਬਣਿਆ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਰਬਾਬ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੀ ਰਬਾਬ ਵਜਾਉਣ ਵਿਚ ਇਕ ਖਾਸ ਜਗ੍ਹਾ ਬਣ ਗਈ। ਜਿਹੜੀ ਧੁਨ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਸੀ ਇਹ ਧੁਨ ਅਨਹਦ ਦੀ ਗਤਿ ਨਾਲ ਸੁਰ ਅਭੇਦ ਹੋ ਕੇ ਵੱਜਦੀ ਸੀ।

"ਰਬਾਬੁ ਪਖਾਵਜ ਤਾਲ ਘੁੰਘਰੂ ਅਨਹਦੁ ਸਬਦ ਵਜਾਵੈ। "

ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦੂਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਭਾਈ ਸਹਿਜ਼ਾਦਾ ਜੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਉਹ ਰਬਾਬ ਵਜਾਉਣ ਵਿਚ ਇਕ ਮਾਹਿਰ ਮਹਾਨ ਕੀਰਤਨੀਏ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਦੇ ਹੋਰ ਰਬਾਬੀ ਭਾਈ ਸੱਤਾ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਬਲਵੰਡ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਗੁਰੂ-ਦਰਬਾਬ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਵੀ ਸਦਾ ਲਈ ਅਮਰ ਹੋ ਗਏ। ਰਬਾਬ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਜੀਵਨ-ਸਾਂਝ ਬਣ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਗੂੰਜ ਇਸ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤਕ ਗੂੰਜਦੀ ਰਹਿਣੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਵੀ ਸਦਾ ਅਮਰ ਰਹਿਣਗੇ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਕੀਰਤਨ ਜੁਗ ਪਲਟਾ ਗਿਆ। ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਰਬਾਬੀ ਕੀਰਤਨ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਜੋ ਯੋਗਦਾਨ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੇ ਪਾਇਆ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁੱਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਇਕ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਰਬਾਬ ਵਾਦਕ ਸਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਮਖਿਆਲ ਅਤੇ ਹਮਸਫਰ ਬਣੇ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਚਲਾਈ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਕੀਰਤਨ-ਪਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਜ ਵੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਰਬਾਬ, ਤਾਊਸ, ਸੁਰੰਦਾ, ਦਿਲਰੁਬਾ, ਤਾਨਪੁਰੇ ਨਾਲ ਰਾਗੀ ਰਬਾਬੀ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ, ਕਾਲਜਾਂ ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੰਤੀ ਸਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। 'ਘਰਿ ਘਰਿ ਅੰਦਰਿ ਧਰਮਸਾਲਾ ਹੋਵੈ ਕੀਰਤਨੁ ਸਦਾ ਵਿਸੋਆ' ਵਾਲੀ ਬਾਤ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਫਿਰ ਦੁਬਾਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੀਰਤਨ ਨਿਰਧਾਰਤ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਸੁਣਨਾ ਅਤੇ ਸਿਖਾਉਣਾ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਪ੍ਰਸਾਰ ਵਿਚ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਮੋ: 98760 86649

ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਓਨਲਾਈਨ

ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ

ਡਾ. ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਆਨ-ਲਾਈਨ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀ ਵੈਬਸਾਈਟ ਦੇ ਸ਼ੁਭ ਆਰੰਭ ਸਮੇਂ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰੀ ਪ੍ਰਥਮ ਕੇਂਦਰ ਵਜੋ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ 'ਤੇ ਭਰਪੂਰ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਆਨ-ਲਾਈਨ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਸੂਚਨਾ ਤੇ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਮੌਲਿਕ ਤੇ ਨਿਵੇਕਲਾ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਦੂਸਰੇ ਨਵੀਨ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਲਈ ਵੀ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ 'ਤੇ ਖੋਜ ਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਇਸ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਮੰਗ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਚੇਅਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਕਰ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਜਜ਼ਬੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਵਿਕਾਸ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਆਪਣੇ ਸਥਾਪਨਾ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਹੋਰ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਨਾਲ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗੌਰਵਸ਼ਾਲੀ ਦੱਸਿਆ।

ਡੀਨ ਫ਼ੈਕਲਟੀ ਆਫ਼ ਆਰਟ ਐਂਡ ਕਲਚਰ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਚੇਅਰ ਦੇ ਮੁਖੀ ਡਾ. ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕੇਂਦਰ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਮਾਨਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਪਰਚਾਰਿਆ ਵੀ ਹੈ। ਡਾ. ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਬਾਨੀ ਤੇ ਸੰਚਾਲਕ ਦੇ ਅਣਥਕ ਯਤਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜ ਛੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਚੇਅਰ, ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਭਾਗ, ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਭਵਨ, ਐਮ.ਏ. ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ, ਅੰਡਰ ਗਰੈਜੂਏਟ ਪੱਧਰ ਤੇ (ਰੈਗੂਲਰ ਤੇ ਡਿਸਟੈਂਸ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ) ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਲਈ ਬੀਬੀ ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ ਖਾਲਸਾ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, ਪਹਿਲੇ ਵੀ.ਸੀ. ਸ. ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਬੋਪਰਾਏ ਤੇ ਹੁਣ ਦੇ ਵੀ.ਸੀ. ਡਾ. ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਧੰਨਵਾਦ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਸਰਪਰਸਤੀ ਦਿੱਤੀ।

ਹੁਣ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਲੋਂ ਇਕ ਹੋਰਜ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਦਿਆਂ 'ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਆਨ ਲਾਈਨ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ' ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜੋ ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਦੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਿਵੇਕਲੀ ਮਿਸਾਲ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਇਹ ਇਕ ਕਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਕਦਮ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਸਬੰਧੀ ਲਿਖਤ ਤੇ ਕਿਰਆਤਮਕ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਉਪਰਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਡਾ. ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜੱਥਾ ਸਰੀ (ਕਨੇਡਾ) ਨੇ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਨਿੱਘੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਇਸ ਆਨਲਾਈਨ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਲਈ 20 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਰਾਸ਼ੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਉੱਥੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲਗਾ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਸਬੰਧੀ ਦੁਰਲੱਭ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਡਿਜ਼ਟਾਈਜੇਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਪਿਊਟਰ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨਯੋਗ ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਕੋਈ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਤਾ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਉੱਤੇ www.gurmatsangeet library.com 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਸਬੰਧੀ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੇਸ ਵਿਦੇਸ ਦੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਲਈ ਵੀ ਅਨਮੋਲ ਤੋਹਫ਼ਾ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਲਈ ਵੀ ਇਹ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਕਲਾ ਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਉਹ ਅੱਗੇ ਆਉਣ। ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਈਏ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥਾ ਸਰੀ (ਕਨੇਡਾ) ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਰਾਹ ਦਸੇਰਾ ਕਾਰਜ ਕਰ ਵਿਖਾਇਆ।

'ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਆਨ ਲਾਈਨ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ' ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਵਜੋਂ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦੀਆਂ ਸਿਧਾਂਤਕ, ਇਤਿਹਾਸਕ, ਕਿਰਿਆਤਮਕ ਸੁਰਲਿਪੀਬੱਧ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਇਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਸਬੰਧੀ ਹੁਣ ਤੱਕ ਲਿਖੇ ਗਏ ਖੋਜ ਪੱਤਰ ਤੇ ਖੋਜ ਨਿਬੰਧ ਨੂੰ ਥਾਂ ਤੋਂ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਸਬੰਧੀ ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ 1989 ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਮਾਸਕ ਪੱਤਰ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ' ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੰਕ ਇਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸਾਈਟ ਤੇ 2009 ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਅੰਕ ਵੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਸਬੰਧੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਐਂਟਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਅਧਿਐਨਕਾਰਾਂ ਦਾ ਰਾਹ ਸੌਖਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਇਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ ਪੀਡੀਆ ਆਫ਼ ਸਿੱਖਇਜ਼ਮ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਕੇਤ ਕੋਸ਼ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਨ। ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਸੁਰਲਿਪੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਖਜ਼ਾਨਾ ਇਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਿਊਜ਼ੀਕਾਲੋਜੀ ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਰਾਗ ਬੱਧ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ 31 ਰਾਗ ਵਿਚ ਭਾਈ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਡਾ. ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਗਾਏ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਤੇ ਟਕਸਾਲੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਵੰਨਗੀਆਂ ਆਡੀਓ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ। ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਰ ਵੈਬਸਾਈਟ ਦੇ ਲਿੰਕਸ ਨੇ ਇਸ ਵੈਬਸਾਈਅਟ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਸਥਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਇਹ ਗਿਆਨ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਲਈ ਸਾਲ 2011 ਦੀ ਅਪਾਰ ਤੇ ਨਾਯਾਬ ਤੋਹਫ਼ਾ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਸਰਪਰਸਤ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਡਾ. ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਡਾ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਕੌਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮੂਹ ਤਕਨੀਕੀ ਵਿਭਾਗੀ ਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀਆਂ; ਡਾ. ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ, ਬੀਬੀ ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ ਖਾਲਸਾ, ਮਾਸਟਰ ਉਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘ ਕਨੇਡਾ ਵਧਾਈ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਰਪੂਰ ਯੋਗਦਾਨ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਕਾਰਜ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਇਆ। ਸਮੂਹ ਗੁਰਮਤਿ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੈਬਸਾਈਟ ਵੇਖਣ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਸੱਦਾ ਹੈ। e-mail : drgnam@yahoo.com

Scope of Music

Narinder Kaur

It has been said that sound, a composite body of vibrations of ether-units and surcharged with energy, is the background of music. All the musicologists have said that sound is mainly divided into two parts, unconscious unmanifested (anahata) and conscious manifested (ahata) ones. The unmanifested (anahata) sound is always going on in this universe spontaneously and is audible to yogis only. The manifested sound (ahata) represents itself as the non musical sound like speech, noise etc and the musical sound like song. The musical sound is melodious, sweet and soothing.

Music is a composition of melodic sounds which pleases human mind. There is nothing in nature that arouses our attention or affects our feelings so quickly as sound. The murmuring of water, the sighs of the zephyrs, the whispers of the evening breeze, the roar of the storms, the chirpings of the birds, the cries of the animals, and the hum of distant multitudes excite in our minds the feelings of pleasure, pain, or fear, and contain in them the germs of music.

Pt. Sarangdeva says "Musical as well as all kinds of sound (nada) first emerges from the navel base (muladhara) as a result of friction of the air (prana vayu) and the heat energy (agni): nakaram prananamanam dakaramnalam viduh". Hermann Helmholtz says "a noise is accompanied by a rapid alteration of different kinds of sensations of sound, whereas a musical tone strikes the ear as a perfectly undisturbed uniform sound which remains unaltered as long as it exists."

The scope of music is very broad. It is related to human life. It is an expression of human life; since human life is endless and exists everywhere, therefore music also exists everywhere. Our cultural, social, political, economical and scientific levels depict in music. All the nine rasas- Shringar, Shanta, Karuna, Vir, Raudra, Adbhuta, Bhayanak, Hasya and Bhakti can be expressed through music. A song without any music cannot be so powerful in effect as it can be with music. A musical song can very easily induce the desired rasas and produce joy or sorrow.

The observation that musical appreciation apparently arises spontaneously in children offers evidence in favour of an innate tendency. The effect of music has been documented in a variety of studies, ranging from neurological and psychological correlations, to the use of music as therapy, as relaxation, in enhancing physical performance, in creating an attention or receptive mood in connection with advertising and shopping, and in promoting social interaction.

Music can have effect on animals too. Uetake et. al. (1997) demonstrated that dairy cows exposed to soothing music were more willing to be milked. There are various other animals such as birds, dogs, and apes etc that take particular interest in music. Plants also grow faster with the effect of music.

Music is available as an optional subject

in schools, colleges and universities. Many private music academies are also running successfully. Radio and TV stations have music directors and music programmes. Film music and various music channels have also given a wide scope for music artistes.

Thus we can say that music has its various applications in our societies. Its power can never be ignored or under estimated. So we must avail the benefits of music by applying it in various phases of our society.

Indian Music has had its ebb and flow during the long course of its history from the time of Samaganam, and even prior to it, right down to our own day. In ancient India, music was held in high esteem. Princes loved it; princesses practised it; nobles reveled therein; and many people transported themselves therewith. Bhoja was an expert singer; Arjuna was an expert dancer; Samudra-Gupta was an expert instrumentalist.

But during the reign of Aurangjeb the musicians were punished if they carried their art. The emperor considered music as a barrier to success of his kingdom. Some of the musicians kept the art alive. By the passage of time once again in present times music is at rise. There is a wide scope for music all over. Owing to the power of music its scope is increasing for therapeutic purposes and emotional arousal. Music therapy (MT) is the use of music as a complementary to medicines to treat the patient much sooner and better. In the era of tension and stress something is really needed to balance one's mental state. A long course of heavy doses of antibiotics harms the body a lot. Doctors world over are looking for complementary medicine which could help the patient get relief quickly. Many psychological experiments showed that Music Therapy could serve the purpose in a better way in comparison to other complementary medicines. Concentrating on the necessity of Music Therapy, a music therapist is required in a psychiatric hospital, mental health centre, re-habilitation centre, nursing home, heart care centre, cancer hospital, yoga centre, pediatric hospitals, neurology hospitals, surgery hospitals, private practice centers, hospice care, substance abuse programs, oncology treatment centers, pain or stress management clinic, correctional centers and special education centers. Recent hearing before the U.S. Senate Special Committee on Aging and the subsequent passage of the older American Act of 1992 has increased the recognition of Music Therapy's value as well as employment opportunities

Though the music therapy has been around for centuries but it was only after the second world war (according to the American Music therapy Association's website-www.musictherapy.org), that in America when community musicians played for the wounded soldiers in the veterans' hospitals, positive changes were noticed in the physical and emotional state of the soldiers. In 1944, Michigan State University established the world's first Music Therapy degree program. Shortly afterwards in 1950, the National Association for MT was founded.

Some Major Associations working for Music Therapy are:

-American Music Therapy Association

-Association of Professional Music Therapists

-British Society for Music Therapy

-Canadian Association for Music Therapy

-Association of Professionals and Students of Music Therapy, Sao Paulo, Brazil

-Nada Centre for Music Therapy, Chennai, India

-American Music Therapy Association

-Association of Professional Music Therapists

- British Society for Music Therapy

-Canadian Association for Music Therapy

-Association of Professionals and Students of Music Therapy, Sao Paulo, Brazil
-Nada Centre for Music Therapy, Chennai, India
-American Music Therapy Association
-Association of Professional Music Therapists
-British Society for Music Therapy
-Canadian Association for Music Therapy
-Association of Professionals and Students of Music Therapy, Sao Paulo, Brazil
-Nada Centre for Music Therapy, Chennai, India
-American Music Therapy Association
-Association of Professional Music Therapists
-British Society for Music Therapy
-Canadian Association for Music Therapy
-Association of Professionals and Students of Music Therapy, Sao Paulo, Brazil
-Nada Centre for Music Therapy, Chennai, India
-American Music Therapy Association
-Association of Professional Music Therapists
-British Society for Music Therapy
-Canadian Association for Music Therapy
-Association of Professionals and Students of Music Therapy, Sao Paulo, Brazil
-Nada Centre for Music Therapy, Chennai, India

Lecturer in Music (V) Arya College,
Pathankot
M : 9417719798

HELP NEEDY
SHARE THE BLESSINGS
HELP NEEDY

● TO LIVE LONG
LEAD NATURAL LIFE
● TO LIVE MEANINGFULL LIFE
JOIN TEAM HELP NEEDY
● TO LIVE FOR EVER
DONATE

● BLOOD ● EYES ● TISSUES ● ORGANS ● WHOLE BODY

A UNIQUE GIFT OF LIFE

AN ISO 9001 - 2000 CERT. TRUST

SEWAKS' Charitable Trust (Regd.)

Regd. Office : SCO 1104 - 05, First Floor, Sector 22-B, Chandigarh-160 022

Tele : 93161-36238, 98786-36268, 98141-01806
E-mail : sewaks@sewaks-helpneedy.com, website : www.sewaks-helpneedy.com
B.O. : 2477, 15TH LANE, DASMESH NAGAR, GILL ROAD, LUDHIANA PH.: 2490820, MOB.: 98156-18154
TRUST CENTRE HARYANA : Sewaks' Sewa Centre, Lal Kothi, Village Behlon, Morni Hills, Panchkula
TRUST CENTRE PUNJAB : Medical Sewa Centre, Village Jhanjeri, P.O. Landran, Tehsil Kharar, Distt. S.A.S Nagar
ASSOCIATES : Gurmat Parsar Medical Sewa Centre, Mundi Kharar, Distt. S.A.S. Nagar (Punjab)
ASSIST-HELP : Like minded Charitable Institutes having similar Aims & Objects

IN THE SERVICE OF HUMANITY. SINCE 1994

REPORT

Gurmat Sangeet Department, Punjabi University, Patiala

The department of Gurmat Sangeet is continuously active in the promotion and propagation Gurmat Sangeet at global level. A three day Research workshop on Gurmat Sangeet was organized at Gurmat Sangeet Bhawan Punjabi University, Patiala in the leadership of world renowned musicologist Dr. Gurnam Singh, the founder Professor Head, Department of Gurmat Sangeet and Gurmat Sangeet Project Punjabi University, Patiala.

One the opening day, inaugurating the Research workshop world widely acclaimed scholar Dr. Darshan Singh, ex-chairman of Guru Nanak Dev chair, Punjab University, Patiala. He encouraged the participating researchers to adopt original thinking on the issue and shun the traditional point of view to explore the new dimensions.

In the first session of the workshop Dr. Devinder Kaur, Department of Music, Government College for Women, Patiala read out her paper on the Research Methodology in Gurmat Sangeet. She underlined some important point to be taken into consideration, selecting a topic for research. The paper was well prepared.

Ms. Harsimran Kaur, a researcher working under the supervision of Dr. Devinder Kaur presented her paper on The contribution of Paiala in the field of Gurmat Sangeet. She presented the study regarding her first chapter of the research proposal.

S. Ranjit Singh, lecturer in Music, at Dumeli College presented his paper on The contribution of Sant SarvaN Singh 'Gandhrav' of Dumeli Taksal. He gave some references from the life of Sant SarvaN Singh 'Gandharav'.

On the second day of the workshop, Mr. Mujtaba Hussain working under the Guidence of Dr. Devinder Kaur presented his study on The Aprachallit singing styles of Gurmat Sangeet. He performed some compositions of the ragas from the collection from the compositions of Dr. Gurnam Singh. It was a marvelous lecture cum demonstration. Mr. Mujtaba suggested new words for technical terminology for Gurmat Sangeet.

S. Bikramjit Singh working under the guidance of Dr. Jasbir Kaur, Punjabi University, Patiala presented his paper on Raga Prakar of Gaurhi Raga. He presented various forms of these ragas popular in the Gurmat Sangeet tradition. The paper was well researched.

Swarleen working under the guidance of Dr. Gurnam Singh, presented her paper The folk Singing Styles of Gurmat Sangeet. She presented her paper in English. It was nicely scripted and pronounced one. She referenced the singing styles scripted in Sri Guru Granth Sahib. She presented a comparative

study of the BaaNi contributed by the Sikh Guru's from the point of view of prosodic/singing forms and ragas.

S. Jabarjang Singh from Department of Music, Modi College, Patiala working under the guidance of Dr. Gurnam Singh presented his paper on the published Gurmat Sangeet Compositions upto 1999. The data included in the paper was very informative in nature. He told that there are thousands of compositions to be explored and presented by the Kirtankars. He explored the treasure of the Compositions of Gurmat Sangeet tradition.

Prof. Alankar Singh from the department of music, working under the guidance of Dr. Gurnam Singh presented his paper on the contribution of Prof. Tara Singh in the field of music. He read out some inspiring instance of the life of Prof. Tara Singh. He also recited the compositions of Prof. Tara Singh from the treasure of Gurmat Sangeet and Indian Classical music.

On the concluding day of the Research workshop, Dr. Varinder Kaur, Department of Music, Mata Gujri College, Fatehgarh Sahib presented her paper on origin and development of Shabad KIrtan tradition of Gurmat Sangeet. She gave an impression of nicely researched work. The paper was very informative.

Dr. Harjas Kaur, Department of Music, Government College, Ropar presented her study on the Elements of Indian Music in Gurmat Sangeet. Dr. Harjas Kaur underlined the elements with their working in both the traditions. The role of singns and headings depicting musicology of Gurmat Sangeet was discussed nicely.

S. Amandeep Singh, Department of Gurmat Sangeet presented his study on the Mukh Ragas of Sri Guru Granth Sahib. He recited the compositions of Dr. Gurnam Singh, the Guide, with self accompaniment on Dilruba. The presentation was superb. The combination of singing, Tanti saaz accompaniment was ultimate.

S. Gurdev Singh working under Dr. Harjas Kaur presented his research work on the technical terminology of Gurmat Sangeet. He discussed the meaning & definition of technical terfminology and some technical terms from Sri Guru Granth Sahib.

Mr. Ali Akbar working under the guidance of Dr. Kanwaljit Singh presented his paper on the comparative study of Gurmat Sangeet and Gurmat Sangeet. He underlined the areas having similarities in the subject matter, presentation techniques and singing styles. He also suggested some performers of both the traditions having a great impact on the traditions.

Mr. Daya Singh working under the guidance of Dr. Kanwaljit Singh presented his findings on the role of Dodar Taksal in promoting the Gurmat Sangeet tradition. He discussed the establishment, working and kirtankars related to Dodar Taksal. He told that the taksal contributed significantly for the blind persons interested in Shabad Kirtan

THE SIKH REVIEW
(A Monthly Magazine)

116, Karnani Mansion
25-A, Park Street, Kolkata

performances.

S. Manjit Singh working under the guidance of Dr. Varinder Kaur presented his study and findings on Taksal tradition of Gurmat Sangeet. He was encouraged by Dr. Gurnam Singh and got a new dimension to indulge in future stydy of the topic. Dr. Gurnam Singh suggested that taksal is not the name of building with a board placed on its entrance. Taksal is a system to incorporate Gurmat Sangeet elements in the presentation and teaching techniques.

Ms. Harkirat Kaur working under the guidance of Dr. Varinder Kaur presented her stydy on the academic propagation of Gurmat Sangeet. She discussed the meaning of academics and its parameters.

Dr. Kanwaljit Singh, Department of Gurmat Sangeet, conducted the workshop judiciously and suggested his experience with the researchers time to time. On the concluding of the Gurmat Sangeet Research Workshop Dr. Gurnam Singh, the force behind the Gurmat Sangeet project narrated the struggle to get Gurmat Sangeet introduces as a subject in the academics of various institutions of Punjab. He encouraged the audience to work for the promotion of the subject but not for individual. He suggested making Gurmat Sangeet the part of our culture, beyond the limits of the religion. He was of the view that Gurmat Sangeet is not in competition with any music tradition but is underlining the importance of Punjab's contribution in the field of classical as well as folk music tradition. Dr. Gurnam Singh told that a series of Seminars and research workshops will be started in the different institutions of Punjab to aware the people about the salient features of the Gurmat Sangeet

e-mail : dr.kanwaljitsingh@gmail.com

ਰਾਗ ਬਸੰਤ ਬਾਣੀ ਕਬੀਰ ਜੀਓ ਕੀ

ਨਰਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਰਾਗ ਬਸੰਤ

ਥਾਟ - ਪੂਰਵੀ
ਜਾਤੀ - ਔੜਵ-ਸੰਪੂਰਨ (ਅਰੋਹ ਵਿਚ ਰੇ ਅਤੇ ਪ ਵਰਜਿਤ)
ਸਵਰ - ਰੇ ਅਤੇ ਧ ਕੋਮਲ, ਮ ਤੀਵਰ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਦੋਵੇਂ
ਵਾਦੀ - ਤਾਰ ਸ
ਸੰਵਾਦੀ - ਪ
ਸਮਾਂ - ਰਾਤ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਪਹਿਰ ਅਤੇ ਬਸੰਤ ਰੁਤ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵੀ
ਆਰੋਹ - ਸ ਗ, ਮ॑, ਧੁ ਨੀ ਸਂ।
ਅਵਰੋਹ - ਸਂ ਨੀ ਧੁ ਪ, ਮ॑ ਗ, ਮ॑ ਗ ਰੁ ਸ।
ਪਕੜ - ਸ ਮ, ਮ॑ ਗ, ਮ॑ ਗ ਰੁ ਸ, ਮ॑ ਧ ਰੁਂ ਸਂ।

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
						ਮ॑	ਧੁ	ਸਂ	ਸਂ	ਨੀ	ਧੁ	ਪ	ਮ॑	-	ਗ
						ਮਉ	ਲੀ	ਧ	ਰ	ਤੀ	ਮਉ	ਲਿ	ਆ	s	ਆ
ਮ॑	-	ਧੁ	ਮ॑ਧੁ	ਸਂ	-	-	-	ਸਂ	ਸਂ	ਨੀ	ਧੁ	ਪ	ਪ	ਮ॑	ਗ
ਕਾ	s	s	s	ਸ	s	s	s	ਘ	ਟ	ਘ	ਟ	ਮਉ	ਲਿ	ਆ	ਆ
ਗ	ਗ	ਗ	ਮ॑	ਗ	ਰੁ	ਸ	-	ਸ	ਮ	ਮ	ਮ	ਮ	ਮ॑	ਗ	ਗ
ਤ	ਮ	ਪ੍ਰ	s	ਗਾ	s	ਸ	s	ਘ	ਟ	ਘ	ਟ	ਮਉ	ਲਿ	ਆ	ਆ
ਮ॑	ਮ॑	ਧੁ	ਮ॑ਧੁ	ਸਂ	ਸਂ										
ਤ	ਮ	ਪ	ਰਤ	ਗਾ	ਸ										
ਅੰਤਰਾ															
								ਮ॑	ਮ॑	ਗ	ਗ	ਮ॑	ਮ॑	ਧੁ	ਮ॑ਧੁ
								ਰਾ	ਜਾ	ਰਾ	sਮ	ਮਉ	ਲਿ	ਉ	ss
ਸਂ	ਸਂ	-	ਸਂ	ਨੀ	ਰੁਂ	ਸਂ	-	ਸਂ	ਗਂ	ਗਂ	ਮ॑ਂ	ਗਂ	ਰੁਂ	ਸਂ	ਸਂ
ਅ	ਨ	s	ਤ	ਭਾ	s	ਇ	s	ਜ	ਹ	ਦੇ	s	ਖਉ	s	ਤ	ਹ
ਨੀ	ਸਂ	ਨੀ	ਧੁ	ਪ	-	ਪ	-	ਸਂ	ਗਂ	ਗਂ	ਮ॑ਂ	ਗਂ	ਰੁਂ	ਸਂ	ਸਂ
ਰ	ਹਿ	ਆ	ਸ	ਮਾ	s	ਇ	s	ਜ	ਹ	ਦੇ	s	ਖਉ	s	ਤ	ਹ
ਨੀ	ਸਂ	ਨੀ	ਧੁ	ਪ	-										
ਰ	ਹਿ	ਆ	ਸ	ਮਾ	ਇ										

Lecturer in Music (V) Arya College, Pathankot
M : 9417719798

ਅੰਗ ੧੧੯੩
ang 1193
Page 1193

ਕਬੀਰ ਜੀ ਘਰੁ ੧
kubeer jee ghur 1
Kabeer Jee, First House:

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
ik ounkaar sathigur prusaadh
One Universal Creator God. By The Grace Of The True Guru:

ਮਉਲੀ ਧਰਤੀ ਮਉਲਿਆ ਅਕਾਸੁ ॥
moulee dhuruthee mouliaa akaas
The earth is in bloom, and the sky is in bloom.

ਘਟਿ ਘਟਿ ਮਉਲਿਆ ਆਤਮ ਪ੍ਰਗਾਸੁ ॥੧॥
ghatt ghatt mouliaa aathum prugaas
Each and every heart has blossomed forth, and the soul is illumined. ||1||

ਰਾਜਾ ਰਾਮੁ ਮਉਲਿਆ ਅਨਤ ਭਾਇ ॥
raajaa raam mouliaa anuth bhaae
My Sovereign Lord King blossoms forth in countless ways.

ਜਹ ਦੇਖਉ ਤਹ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
jeh dhaekho theh rehiaa sumaae
Wherever I look, I see Him there pervading. ||1||Pause||

ਦੁਤੀਆ ਮਉਲੇ ਚਾਰਿ ਬੇਦ ॥
dhutheeaa moulae chaar baedh
The four Vedas blossom forth in duality.

ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਮਉਲੀ ਸਿਉ ਕਤੇਬ ॥੨॥
sinmrith moulee sio kuthaeb
The Simritees blossom forth, along with the Koran and the Bible. ||2||

ਸੰਕਰੁ ਮਉਲਿਓ ਜੋਗ ਧਿਆਨ ॥
sunkur mouliou jog dhiaan
Shiva blossoms forth in Yoga and meditation.

ਕਬੀਰ ਕੋ ਸੁਆਮੀ ਸਭ ਸਮਾਨ ॥੩॥੧॥
kubeer ko suaamee subh sumaan
Kabeer's Lord and Master pervades in all alike. ||3||1||

www.gurmatsangeetlibrary.com

Bhai Randhir Singh
On-line Gurmat Sangeet Library
Gurmat Sangeet Chair, Punjabi University Patiala

- ☐ Established by Gurmat Sangeet Chair with the support of Akhand Kirtani Jatha, Surrey, Canada with the special efforts of Master Ujagar Singh, Bhai Nagina Singh & others.
- ☐ Launched by Dr. Jaspal Singh, Vice -Chancellor Punjabi University, Patiala in the presence of Bibi Jasbir Kaur Khalsa, Dr. Gurnam Singh, Master Ujagar Singh, Dr. Amritpal Kaur and others.
- ☐ Attractive Digital Presentation of Gurmat Sangeet Books, Research Papers, Research Articles, Shabad Keertan, Notation, Peridocials, Magazine Amrit Kirtan since 1989, Gurmat Sangeet Entries of various dictionaries & encyclopedias.
- ☐ Special link of Bhai Randhir Singh ji.
- ☐ Special thanks to Project Director Dr. Amritpal Kaur, Professor – Punjabi Literary Studies, Punjabi University Patiala & other Technical and Departmental Staff.
- ☐ For further information, kindly Visit and Contact

www.gurmatsangeetlibrary.com

Dr. Amritpal Kaur, **Project Director** Dr. Gurnam Singh, **Founder**
Bhai Randhir Singh On-line Gurmat Sangeet Library
Gurmat Sangeet Bhawan, Punjabi University, Patiala - 147002
Phone:+91-0175-3046184, 3046194, **Email:** info@gurmatsangeetlibrary.com

Postal Regd. No. G/CDH/0045/2009-10 RNI Regd. No. 46788/89 ISSN 0972-2335